

MIELLEN MERKILLISYYDESTÄ

Charles S. Peirce, *Johdatus tieteen logiikkaan ja muita kirjoituksia*. Valinnut ja suomentanut

Markus Lång. Vastapaino, Tampere, 2001. 480 s.

Johdatus tieteen logiikkaan on ensimmäinen suomennettu kokoelma amerikkalaisen filosofian ehkä merkittävimmän klassikon Charles S. Peircen (1839-1914) kirjoituksia. Kiinnostus Peircen filosofiaa ja muuta ajattelua kohtaan on selvästi lisääntynyt viime aikoina niin meillä kuin muuallakin, mutta erityisesti Suomessa Peircen filosofia on aivan viime vuosiin saakka ollut varsin heikosti tunnettua. Peircen ansiot ja vaikutus pragmatismien perustajana, yhtenä modernin logiikan ensimmäisistä kehittäjistä sekä useiden semiotiikan termien ja käsitteiden luoja on vain viittauksenomaisesti tunnustettu. Sikäli kun Peircen filosofian varsinaista sisältöä on tunnettu, se on useimmiten ymmärretty joko analyttisen tai mannermaisen (strukturealistisen tai hermeneuttisen) kieli- ja tieteenfilosofian vesittämänä. Niinpä edes joidenkin Peircen valtaisan tuotannon osien saattamista suomenkielisen lukijan tavoitettavaksi – vaikka näinkin epäkaupallisella ja vieraannuttavalla nimekkeellä varustettuna – on pidettävä merkittävänä kulttuuritekona. Tästä on annettava tunnustus sekä kustantamolle että suomentajalle.

Valinnan vaikeudesta

Pääosa kokoelmaan valituista kirjoituksista muodostaa keskeisen osan Peircen varhais- tuotannosta (julkaistu 1867-1893), mikä lienee myös ollut suomennettavien artikke- lien valintaa ohjannut pääperiaate. Valta- osa Peircen koko tuotannosta on kuitenkin syntynyt myöhemmin, joten sen kypsän ja ehkä pätevin osa jää pääosin tämän koko- elman ulkopuolelle. Vaikka monet Peircen filosofian kehitystä ohjanneet keskeiset pe- riaatteet ovat jo näissä varhaisissa artikke- leissa esillä, lienee niiden esiin kaivaminen pelkästään näistä suomennoksista mah-

dotonta. Huolimatta Peircen filosofialle ominaisesta jatkuvasta muutoksesta ja uu- delleenarvioinnista ei Peirceä voi silti pitää minään tuuliviirinä tai takinkääntä- jänä. Peircen ajattelun kehittyminen onkin ennen kaikkea ristiriitaisuuksien ja perus- teettomiksi osoittautuneiden oletusten kar- siutumista sekä terminologian monimut- kaistumista, joka on seurausta toisaalta hänen itselleen asettamasta metodologisesta säännöstöstä, 'terminologian etiikasta' (*Ethics of Terminology*, ks. myöh.) ja toisaal- ta hänen filosofisen systeeminsä seurausten (ts. sen merkityksen) yhä läpikotaisemmas- ta tiedostamisesta. Tässä suomennetut nuor- en ja keski-ikäisen Peircen artikkelit sisäl- tävät kuitenkin vielä sellaisia epäkypsiä aja- tuksia ja "löysää" käsitteiden käyttöä (sekä joitakin ylimielisiä kannanottoja), joista Peirce sittemmin sanoutui eksplisiittisesti irti. Tämä irtisanoutuminen näkyy pai- koin myöhemmin tehdyistä lisäyksistä ja korjauksista, joista osa on sisällytetty myös tähän kokoelmaan.

Juuri näiden kirjoitusten valinta suo- mennettavaksi on kaikesta huolimatta hieman hämmentävää. Ensinnäkään useim- pia näistä artikkeleista ei voi pitää erityisen yleistajuisina tai yleistä mielenkiintoa herät- tävänä, joskin aika harvan Peircen keskeisen kirjoituksen voi ylipäääänsä sanoa tämän kri- teerin täyttävän. Ne eivät myöskään anna riittäviä eväitä sen enempiä Peircen koko filosofisen systeemin kuin sen yleisesti kiin- nostavimpien ja mitä ilmeisimmin päte- vimpien osien (pragmatisismi ja semeio- tiikka) ymmärtämiseksi. Eivätkä suomenta- jan käännösoperiaatteet ainakaan helpota ymmärtämistä. Erityisesti kirjan viimei- sen, muista täysin irralliseksi jäävän luvun "Merkeistä ja luokkakäsitteistä" valinnalle juuri tähän yhteyteen en keksi oikeastaan mitään pätevää järkiperustetta.

Kaikeksi onneksi mukaan ovat kuiten- kin päätyneet Peircen tunnetuimmat, taa- tusti yleistajuisimmat ja eniten luetut artik- kelit "Kuinka käsityksiä muodostetaan" ja "Kuinka selkiytämme ideoitamme". Muista kirjan artikkeleista Peircen filosofiaa ehkä helpoimmin avaavia ovat "Neljän kyvyttö- myyden seurauksia" ja "Välttämättömyy- den oppi puntarissa" sekä erityisesti Peir- cen mainio itse-esittely "Tekijästä". Kar- keasti ottaen kirjan lukukelpoisimman ja sisällöllisesti yhtenäisimmän osan muodos- taa "Tieto-opillinen sarja" yhdessä kuuden artikkelin mittaisen sarjan "Johdatus tie- teen logiikkaan" kanssa (s. 33-254). Sen sijaan kokoelman kolmas pääosa "Meta- fyysinen sarja" kärsii kohtuuttomasti suo- mentajan käännösoperiaatteista. Muuten-

kin vaikka 'tieteellinen metafysiikka' oli Peircelle filosofisen tutkimuksen päämäärä ja nämä artikkelit epäilemättä sisältävät monia hänen henkilökohtaisesti syvimpiä vakaumuksiaan, on niitä silti pidettävä *argumentatiivisen statusensa* suhteen Peircen koko filosofian marginaalisimpana ainekse-
na. Peircelle metafysiisten väitteiden ja argumenttien pätevyys oli alisteinen vastaavien logiikan käsitteiden pätevyydelle. Mutta vaikka Peircen logiikka muuttui hänen myöhemmässä ajattelussaan, jäivät sen seuraukset metafysiikkaan huomiota herättävän vähälle huomiolle.

Suomentamisen vaativuudesta

Itse suomenoksen kommentoiminen on ristiriitaisia tunteita herättävä ja epäkiitollinen tehtävä, koska tunnen olevani yhtenä esilukijana itse osaksi vastuussa suomenoksen heikkouksista. Lopputuloksen nähtyäni olisin toivonut suoneeni itselleni enemmän aikaa, jotta olisin ehtinyt käydä useamman artikkelin läpi, jolloin ehkä osa suomenoksiin jääneistä suoranaisista virheistä ja epäjohdonmukaisuuksista olisi voitu välttää. Yleisemminkin suomentajalla lienee ollut vaikeuksia löytää riittävästi Peircen filosofiaa tuntevia ja riittäväällä huolellisuudella operoivia esilukijoita ja se ikävä kyllä näkyy lopputuloksesta. Peircen kirjoitusten suomentaminen on urakka, jonka vaativuutta suomentaja on tuskin ymmärtänyt tehtävään ryhtyessään. Vaikka kääntäminen merkitsee aina kompromisseja alkutekstin merkitysten ja suomenkielen ilmaisumahdollisuuksien ja -sujuvuuden välillä, ei suomentajan ratkaisua painottaakaan suomenkielisen tekstin sujuvuutta ja termien kotoperäisyyttä voi pitää kovin onnistuneena. Vaikka tunnen itseni pakotetuksi kohdistamaan lähinnä kritiikkiä lopputulosta kohtaan, pidän silti suomenoksen julkaisemista rohkeana ja kaikessa itsepäisydessään kunnioitettavana filosofisena tekona.

Suomentajan puolustukseksi on sanottava, että osaa näistä Peircen teksteistä – jotka tosin ovat hänen itse valitsemiaan – olen valmis pitämään ylipäänsä täysin mahdolltomina suomennettavina. Erityisesti tämä koskee kokoelman ensimmäistä, äärimmäisen kryptistä artikkelia "On a New List of Categories" ("Uudesta luokkakäsitetten listasta"), josta tuskin olisi saanut ymmärrettävää millään järkevillä käännösperiaatteilla. Kääntäjän valitsema fennomaaninen absolutismi – käytännöllisesti katsoen *kaikki* sanat suomalaistetaan – on kuitenkin ehkä huonoin mahdollis-

ta vaihtoehdoista. Se on tuottanut tekstin, jonka edes jonkinasteinen ymmärtäminen vaatii alkukielisen lähdetekstin ymmärtämistä, mikä jo itsessään on varsin vaativa urakka. Kokoelman myöhemmissä artikkeleissa Lång näyttää joutuneen hieman (mutta vain hieman) tinkimään puhdaskielisyyden ideologiastaan.

Nämä vaikeudet eivät kuitenkaan ole yhtä suuria kokoelman kaikkien artikkelien suhteen. Silloin kun Peirce ei itse vyörytä valtaisaan neologismimadaansa, Långin teksti on varsin elävää ja vivahteikasta suomenkieltä ja vastaa varsin herkullisesti *tyylin, sujuvuuden* ja hieman liioittelevasti myös *purevuuden* puolesta Peircen ilmaisu. Ikävä kyllä samaa ei voi sanoa *sisälön* puolesta. Paikoin asiat kääntyvät suorastaan päällelleen.

Lång puolustaa valitsemansa radikaalia suomalaistamislinjaa esittämällä käsitteensä tärkeimmistä syistä, "miksi kotoperäinen tieteellinen sanasto herättää vastarintaa". Långin mukaan "tutkijat pyrkivät osoittamaan oman pätevyytensä käyttämällä sanastoa, jota vain harvat ymmärtävät" ja "kotoperäinen sanasto paitsi tekee asioista arkisia myös tuo ne liian lähelle" riisuen "asioilta salaperäisyyden ja tärkeyden kaavun, johon ne mieluusti pukisimme" (s. viii). Vaikka näihin voikin ehkä *yleisellä* tasolla yhtyä, on silti asioita, jotka *eivät* ole arkipäiväisiä ja yleistajuisia. Tällaisiin asioihin viittaavien käsitteiden ja teorioiden ymmärtämistä pikemminkin *vaikeuttaa* yritys riisua niiltä "salaperäisyyden kaapu" esittämällä asiat näennäisen arkisena suomalaistetulla sanastolla. Valtaosa tämän kokoelman teksteistä käsittelee juuri tällaisia asioita: fenomenologian (ts. faneroskopian), logiikan (ts. semiotiikan) ja metafysiikan teoreettisia käsitteitä, joiden kohteet eivät ole elämyksellisiä ja arkipäiväisessä kokemuksessa helposti tiedostettavissa. Långia riivaava suomalaistamisinto on kyllä hyväksyttävissä yhdeksi legitimiä käännösperiaatteeksi, joka ilmeisestikin *voi* olla onnistunut valinta "mahdottomiltakin" tuntuissa käännösprojekteissa, kuten Reijo Kupiaisen Heidegger-käännöksessä *Oleminen ja aika*. Kaikissa tapauksissa näin ei kuitenkaan ole. Vaikka se jollain ihmeellisellä tavalla saattaisikin toimia tämän kokoelman tekstien käännöksissä, se edellyttäisi suomentajalta huomattavasti syvällisempää Peircen filosofisen systeemin sekä sen käsitteiden ja filosofisen kontekstin ymmärtämistä, kuin mihin Långin filosofinen yleissivistys mitä ilmeisimmin riittää.

Tässä törmätään yleisempään proble-

matiikkaan suomenoksen ja suomentamisen merkityksestä ja tarpeellisuudesta. Ihannetapauksessa filosofisen tekstin kääntäjä on itse – ei pelkästään kyseisen tekstin – vaan myös yleisemmin kyseisen filosofisen genren, koulukunnan, aikakauden tms. asiantuntija. Mutta jos vain nämä kriteerit täyttävät käännösprojektit hyväksytään, ei kyllä voi odottaa saavansa kovin kattavaa filosofista käännöstuotantoa ottaen huomioon kuinka vähän akateemista meriittiä onnistuneistakin käännösprojekteista annetaan. On siis hyviä perusteita pitää huonoakin käännöstä parempana kuin ei mitään ja antaa kaikki moraalinen tuki niille kutsumuksensa riivaamille, jotka tällaiseen epäkiitolliseen ja riskialttiiseen urakkaan ajautuvat. Mutta olisi filosofista epärehellisyyttä vaieta käännösten epäkohdista vain siksi, että pelkää yllyttävänsä mahdollisia tulevaisuuden kääntäjiä ja muita filosofisia toimijoita yleisesti tuhoisaan kulttuuriseen varovaisuuteen.

Kuinka asiat voivat kääntyä päällelleen

Ehkä oireellisimpana esimerkkinä epäsuodasta valitun käännösperiaatteen vaativuustason ja suomentajan käytössä olleen filosofisen ymmärryksen tai tietämyksen välillä on kiistattomin varsinainen käännösvirhe: sanan 'transsendentaalinen' (*transcendental*) suomalaistaminen sanalla 'tuonpuoleinen' (s. 35-6). Tällainen sanakirjasuomenos paremminkin pukee suhteellisen arkiselle asialle "salaperäisyyden kaavun" sen sijaan että riisuisi sen. Konteksti jossa käännös esiintyy on nimittäin niin ilmiselvän kantilainen ja kyseinen käännös tekee siitä niin absurdin, että virhe on ymmärrettävissä vain Långin tietämättömyydellä termien 'transsendentaalinen' ja 'transsendenti' merkityserosta ja koko transsendentaalifilosofian käsitteen merkityssisällöstä post-kantlaisessa filosofiassa. Tekstissä kyse on *intuutiosta*, jonka Peirce määrittelee *kognitioksi* (Långin 'ajatussisältö'), joka ei ole aikaisempien kognitioiden vaan suoraan *transsendentaalisen objektin* ('tuonpuoleinen kohde!') määräämä. 'Transsendentaalinen objekti' on kaikkea muuta kuin 'tuonpuoleinen', paremminkin mitä suurimmassa määrin tämänpuoleinen ja arkinen. Hieman yksinkertaistaen sillä viitataan tässä yleisesti kokemuksen kohteeseen. Todella absurdisi virheen tekee kuitenkin tarkastelun välitön jatko. Ensin *transcendental object* saa jostain syystä uuden käännöksen ja siitä tulee 'tuonpuoleinen olio', mutta tämän jälkeen näyttämölle astuu 'tuonpuoleinen ego' (*transcendental ego*), jolla on jopa

'tuonpuoleista toimintaa' tai 'tuonpuoleisia haluja' (*transcendental action or passion*).

Yksittäisiin käänkösvirheisiin, vaikka näinkin karkeisiin, ei tietenkään kannata paljoa tuijottaa, varsikaan kun 'transsendentaalinen' ei oikeastaan ole lainkaan Peircen oman filosofian keskeinen käsite. Ainahan tekeväälle sattuu. Mutta ikävä kyllä tämä ei ole yksittäistapaus. Paitsi vähäisempiä epätarkkuuksia, kuten sanan *empiirinen* korvaaminen 'kokeellisella' (s. 25, oikeammin 'kokemusperäinen' tms.) tai sanan *konjektuuri* suomalaistaminen sanalla 'päätelmä' (s. 15, oikeammin 'arvailu'), suomennos suorastaan pursuaa ymmärtämistä oleellisesti vaikeuttavia virheitä. Suomentajalta on esimerkiksi mennyt s. 131 sekaisin päätelmän johtopäätöksen ja johtamisen (tai itse päätelmän) käsitteet — *inference* on kääntynyt sanaksi 'johtopäätös', *conclusion* sanaksi 'päätelmä' ja teksti näiltä osin käsittämättömäksi. Edelleen s. 21 on häivytetty nykylogiikankin käsitteisessä keskeinen denotaation ja konnotaation (ekstension ja intension) välinen ero suomentamalla *connotation* sanalla 'viite' ja *denotative power* sanalla 'osoituskyky'. Jonkin verran tulkinnanvaraisemman esimerkin tarjoaa fraasin *irritation of doubt* kääntäminen 'epäilyn *lietsomaksi* ärtymykseksi' (artikkelissa "Kuinka käsityksiä muodostetaan", s. 134), kun asia oikeastaan on päinvastoin: vain ennakkokäsityksiä horjuttava *yllätyksellinen* havainto tai tapahtuma voi toimia riittävänä ärsykkeenä, joka johtaa todelliseen epäilyyn. Peircen anti-kartesiolaisuus kohdistuukin, ei vain Descartesin sielu-ruumis -dualismiin ja perustafilosofiaan, vaan myös itse 'epäilyn metodiin' filosofian metodina. Peircelle se on pelkkää 'keoepäilyä' —sellaisten uskomusten näennäistä epäilyä, joita ei todellisuudessa (vielä) kyetä epäilemään— ja johtaa siten lähinnä tekopyhyyteen ja itsepetokseen (s. 55-56).

Toisin kuin suomentaja esipuheessaan väittää (s. vii), filosofisia ja tieteellisiä käsitteitä ei myöskään ole suomalaistettu erityisen johdonmukaisesti. Esimerkiksi kun Peirce pyrkii selvittämään mitä hän tarkoittaa termillä *reference to correlate* (s. 25-26), on tämä ensin suomennettu 'vasteeseen yhdistämiseksi', kunnes se yhtäkkiä muuttuu 'vasteeseen viittaamiseksi' ilman mitään viijausta siihen, että koko ajan on kyse samasta asiasta. Muutenkaan Peircen itse konstruoimat tekniset termit tai käsitteet eivät saa eri luvuissa aina samoja suomennoksia. Tällaiset epäjohdonmukaisuudet lienevät tietenkin pitkälti seurausta alkupeiräiseen käsikirjoitukseen tarkistusvaihees-

sa tehdyistä muutoksista, joita ei ehkä urakan valtavuuden vuoksi ole vain kyetty viemään johdonmukaisesti koko tekstiin.

Terminologian etiikka

Vaikka kaikkia outouksia Långin käänkösvirheissä ei sentään voi pitää suoranaisina käänkösvirheinä, niin monesti näyttää mahdottomalta löytää niille mitään järkevää perustetta, kuten sanojen subjekti (alus), predikaatti (maine), kategoria (luokkakäsite), termi (jäsen) ja symboli (tunnus) kohdalla. Toisaalta Långilla on kyllä varsin onnistuneitakin filosofisten termien suomalaistuksia, kuten Peircen termin *interpretant* suomentaminen sanalla 'tulkinnos' aiemman konvention 'tulkitsein' sijaan. Myös substanssin suomentaminen itseisainekseksi on mielestäni kohtuullisen kelvollinen, jos sen suomalaistaminen nyt katsotaan ylipäänsä tarpeelliseksi. Itse substanssin *käsitteen* ymmärtämistä sen suomalaistus tuskin auttaa, vaan on ennalta tiedettävä että tarkoitetaan juuri substanssin käsitettä. Sama pätee useimpiin muihinkin Peircen filosofisen terminologian outoihin suomennoksiin. Vaikka on helppo hyväksyä Långin toteamus, "vierasperäisten oppisanojen alkuperä on usein arkikielessä" (s. vii), ei *sanan* arkikielisen alkuperän tavoittaminen useinkaan auta *käsitteen* ymmärtämistä, jos sana viittaa sen arkikielisestä alkuperästä itsenäistyneeseen ja vieraantu-neeseen merkitykseen.

Subjektin suomentaminen alukseksi, predikaatin maineeksi tai substanssin itseisainekseksi eivät ole siinä mielessä ongelmallisia käänköksiä, että ne eivät juuri outoutensa takia onnistu johdattamaan lukijaa harhaan, vaan tuottavat vain ylimääräistä vaivaa. Sen sijaan kun vakiintuneita filosofian oppisanoja ja erityisesti Peircen filosofian keskeisiä käsitteitä ja teknisiä termejä (kuten *category, mind, mental, thought, sign, representation, mediation, belief, proposition, judgement, assertion, habit, action, reaction, fact, norm* jne.) suomalaistetaan *tietoisien* epäjohdonmukaisesti *arkisilla* suomenkielen sanoilla, ollaan paljon vaarallisemmilla vesillä. Tämä on suora rikkomus *terminologian etiikkaa* (*The Ethics of Terminology*, CP 2.219-226) vastaan, jota Peirce näyttää noudattaneen varsin johdonmukaisesti filosofisen kirjoittamisensa metodina:

Filosofialla on positiivinen tarve arkisiin sanoihin arkisissa merkityksissä — ei sen omana kielenä (niin kuin tällaisia sanoja on liian usein käytetty), vaan tutkimuk-

senä kohteena. Sillä on siis erityinen tarve kieleen, joka on erillinen ja irrotettu tavallisesta puheesta [...] On hyvää filosofia taloudenpitoa varustautua niin omittuisella sanastolla, että pehmeät ajattelijat eivät tule houkuteluksi lainaamaan sen sanoja. (CP 2.223)

En ymmärrä miten suomentaja voisi väittää Peircen tekstin sisällön, jollei hän pyri noudattamaan samaa 'terminologian etiikkaa' kuin Peirce itse, vaan pitää sen sijaan suomennoksen sujuvuutta ja arkikielisyttä tärkeimpinä tavoitteina.

Uskomaton uskomus ja merkillinen mieli

Eriytyistä huomiota ansaitsevat sanat *belief* ja *mind*, sillä niiden tietoisien epäjohdonmukainen suomentaminen perustuu selvimminkin kyseisten käsitteiden väärinymmärtämiseen. Esipuheessaan Lång toteaa suomentaneensa mm. nämä sanat "kulloinkin tavalla, joka parhaiten vastannee Peircen sen hetkistä ajatusta, sillä *Peirce itsekin hakee joskus vaihtelua synonyymeista*" (s. viii, korostus TV). Tätä en ymmärrä. Vaikka Peirce hakisikin "vaihtelua" synonyymeista (mitä pidän varsin epäuskottavana väitteenä), niin miksi ihmeessä suomentaja ei voi käyttää samoja synonyymejä vaan keksii uusia. Peirce ei suinkaan käyttänyt esim. sanoja *mind* ja *belief* missään epämääräisessä tai intuitiivisessa merkityksessä.

Belief on varsin selkeästi ja monessa kohdassa määritelty sellaiseksi mielen tavaksi (*habit of mind*), jonka varassa mieli on valmis epäilyksettä *toimimaan* (*act*) ja josta tämä mieli on jossain määrin (muttei välttämättä täysin) tietoinen (CP 1.635-636). *Belief* voitaisiin kääntää joko *uskomukseksi* tai *vakaumukseksi*, mutta ennen kaikkea sen kääntämisen olisi oltava *johdonmukais-ta*. Se nimittäin *ei* ole synonyyminen sanan *opinion* (mielipide) kanssa eikä Peirce käytä samassa tehtävässä sen enempiä sanoja "proposition 'käsitys', 'väittäjä', *view* 'näkemys' ja *idea*", toisin kuin Lång väittää (s. 133 alaviite 1). Peirce ei käytä tällaisia logiikan käsitteitä miten sattuu. Peircen mukaan esimerkiksi teoreettisilla tieteillä (joihin myös filosofia kuuluu) ei saa olla mitään tekemistä uskomusten (*belief*) kanssa — tieteessä hyväksytyt propositiot saivat olla statukseltaan korkeintaan mielipiteitä (*opinion*) tai vain pelkkiä hypoteeseja (CP 1.635). Uskomusten (tai vakaumusten) myötä 'tieteellisen menetelmän' rinnalle nousee 'jääräpäisyyden menetelmä' (*method of tenacity*, s. 138), joka heikentää tieteen mahdollisuuksia täyttää teh-

täväänsä. Lienee onnekas vahinko, että Långin käännös artikkelin ”Fixation of belief” otsikosta: ”Kuinka käsityksiä muodostetaan”, sopii kuin sopiinkin kohtuullisen hyvin yhteen alkuperäisen otsikon merkityksen kanssa, vaikka ’uskomuksen’ (*belief*) ja ’käsityksen’ (*conception*) käsitteet ovat Peircen filosofiassa erillisiä käsitteitä. ’Uskomuksen kiinnittäminen’ on nimittäin juuri ’käsityksen muodostamista’, mutta Långin tapa korvata *belief* tavallisimmin sanalla ’käsitys’ on harhaanjohtava.

Siinä missä *belief* on keskeinen käsite Peircen logiikan siinä osassa, jota nykyään kutsuttaisiin tietoteoriaksi, tieteenfilosofiaksi tai kognitiotieteeksi, viittaa sana *mind* (ja sen adjektiivimuoto *mental*) Peircen koko filosofian ydinkäsitteeseen. Suomentaja väittää, että sitä ”ei ole voitu joka käänteessä suomentaa yhdellä sanalla, vaan olen käyttänyt sanoja *sielu*, *henki*, *hengenelämä* ja *järki*. Koska Peircen mukaan elämä piilee juuri vaihtelevuudessa, ratkaisu sopinee hänelle.” (s. 291, alaviite 1.) Tähän ei voi sanoa muuta kuin, että se olisi vallan hyvin voitu suomentaa yhdellä sanalla — nimittäin sanalla ’mieli’ — ja että Långin ratkaisu ei taatusti olisi sopinut Peircelle. Vaikka Peirce olisi usein voinut kirjoittaa sanojen *thought*, *sign*, *representation* ja *habit* sijalle myös sanan *mind*, en voi mitenkään käsittää miksei tähän Peircen omaan käsitteistöön voi pitäytyä. Peirce nimittäin käyttää myöös sanoja *soul* (’sielu’), *spirit* (’henki’) ja *reason* (’järki’), mutta paljon suppeammassa tai arkipäiväisemmässä merkityksessä kuin sanaa *mind* (esim. *spirit of physical sciences*, ’luonnontieteiden henki’, s. 13). Sanan *mind* suomentaminen johdonmukaisesti sanaksi ’mieli’ (Långille tavallisen käännöksen ’henki’ sijaan) olisi ollut tässä erityisen sopivaa, sillä juuri Peircen filosofiassa tämän suomenkielen sanan *molemmat* päämerkitykset (’sanan mieli’ ja ’ihmisen mieli’) osuvat loistavasti yhteen. Peircelle ihminen nimittäin on oikeastaan vain kompleksinen merkki, *man-sign*: ”ihmisen käyttämä sana tai merkki on ihminen itse” (s. 88).

On kyllä totta, että sana *mind* ei Peircelläkään saa jokaisessa kontekstissa täsmälleen samaa merkitystä, mutta nämä erot ovat käsitykseni mukaan lähinnä eroja kontekstin *yleisyyden asteessa*. Erityisesti on huomattava, että mielen tai ajatuksen (*thought*) käsitteeseen ei Peircellä sisälly välttämätöntä konnotaatiota sen enempää ’maailmanhenkeen’ (*Weltgeist*) tms. kuin ihmisen tietoisuuteenkaan (*consciousness*).

Peircen käsitys ’mielen redusoitumattomasta reaalisuudesta’ on riippumaton ’maailman mielellisyyden’ hypoteesista. Tietoisuuden käsitteestä Peirce toteaa ironisesti: ”ei tule päätellä, että pitäisin tietoisuutta pelkkänä ”epifenomeenina”, vaikka sydämellisesti tunnustankin kyseisen hypoteesin tehneen hyvän palveluksen tieteelle.” (CP 5.493.) Ehkä yleisimmässä merkityksessään sana *mind* viittaa Peircellä mihin tahansa systeemiin, joka toimii tarkoitushakuisesti: ”Mieli saa universaalien toimintatapansa finaalisesta kausaatiosta. Tutkija pyrkii näkemään mikroskooppilla, josko tarkasteltavan pikkuolion liikkeet paljastavat mitään tarkoitusta. Jos paljastavat, siinäpä meillä on mieli toiminnassa.” (CP 1.269.)

Koska mieli on keskeinen käsite sekä ihmistieteissä (*psychical sciences*), metafysiikassa että logiikassa, viittaa mielen käsite eri tieteenaloilla kullekin ominaiselle abstraktiotasolle. Peircen tieteiden systeemissä logiikka on tutkimuskohteensa suhteen näistä yleisin ja psykologia konkreettisin. Katsonkin Peircen tieteiden luokittelun (esim. ”An Outline Classification of the Sciences”, CP 1.180-202) ja sen hierarkisuuden ymmärtämisen olevan avainasemassa, jotta voitaisiin ymmärtää mistä ja millä abstraktiotasolla Peirce kulloinkin oikein kirjoittaa ja minkä tiedollisen statuksen hän ajattelulle kulloinkin antaa. Ikävä kyllä Peircen ensimmäiset versiot ’tieteiden luonnollisesta luokittelusta’ ovat ajalta, joka välittömästi seuraa tässä kokoelmassa suomenettuja kirjoituksia, ja jäävät näin ollen tämän kokoelman ulkopuolelle.

Tommi Vehkavaara

Kirjallisuus

Peirce, Charles Saunders 1931–1935, 1958. *Collected papers of C. S. Peirce*. Vols. 1–6 (Hartshorne, Charles; Weiss, Paul, toim.); vols. 7–8 (Burks, Arthur W., toim.). Cambridge: Harvard University Press. [Viittaukset CP.]